

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника»
Педагогічний інститут

МАРТА ШЕВЧЕНКО

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА МУЗИЧНА ТВОРЧІСТЬ

Методичні рекомендації
для організації самостійної роботи студентів

(для студентів спеціальності 7.010102 «Початкова освіта» спеціалізація «Музика»)

Івано-Франківськ – 2015 р.

УДК 78.02:784.4
ББК 85.314/318(4Укр)
Ш 38

Рецензенти: кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри мистецьких дисциплін початкової освіти Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника **М.В. ВОВК**;
доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри народних інструментів і музичного фольклору ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» **В.Г. ДУТЧАК**.

Друкується за ухвалою Вченої ради Педагогічного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 7 від 26 лютого 2015 року).

Шевченко М. О. Українська музична народна творчість: методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів (для студентів спеціальності 7.010102 «Початкова освіта» спеціалізація «Музика») / М.О. Шевченко. – Івано-Франківськ: Видавництво «Плай» ЦІТ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника», 2015. – 32 с.

Запропоновані методичні рекомендації містять теоретичні положення щодо історії розвитку Української музичної народної творчості. Українська музична народна творчість – одна з складових частин професійної підготовки вчителя музики і являється невід’ємною ланкою процесу музичного виховання підростаючого покоління. Обґрунтування виникнення і розвитку народної музичної творчості та її основні етапи розвитку і зв’язку з історією розвитку суспільства.

До вивчення даного курсу включається і самостійна робота студентів з даного предмету.

Впровадження в навчальний процес названих методичних рекомендацій сприятиме оновлення змісту навчання, розширення теоретичних знань з навчального курсу «Українська народна музична творчість» та адресовані студентам спеціальності 7.010102 Початкова освіта спеціалізація «Музика».

©Шевченко М.О., 2015

©ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Зміст

Вступ	4
Загальні положення щодо виконання самостійної роботи	6
Зміст і структура самостійної роботи	7
Тема 1. Формування і розвиток народного епосу на Україні	8
Музичні приклади.....	9
Питання та завдання для самостійної роботи	11
Література.....	12
Тема 2. Фольклорні жанри	13
Питання та завдання для самостійної роботи.....	15
Музичні приклади.....	15
Література.....	17
Тема 3. Пісні календарно-обрядового циклу	17
Питання та завдання для самостійної роботи.....	20
Музичні приклади.....	20
Література.....	21
Тема 4. Український дитячий музичний фольклор	22
Питання та завдання для самостійної роботи.....	24
Музичні приклади.....	24
Література.....	25
Тема 5. Музичний фольклор в системі сучасної культури	25
Музичні приклади.....	29
Питання та завдання для самостійної роботи.....	30
Література.....	32
Джерела	32
Методи та критерії оцінювання самостійної роботи	34

Вступ

Предмет «Українська народна музична творчість» є складовою частиною професійної підготовки студентів до подальшої практичної діяльності майбутнього спеціаліста.

Навчальна дисципліна «Українська музична народна творчість» дає теоретичні знання основ народного мистецтва і допомагає більш інтенсивному і свідомому засвоєнню профільюючих музичних дисциплін. Курс планується на один семестр. Оволодіння предметом «Українська музична народна творчість» проходить в процесі слухання лекцій і на практичних заняттях.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні закономірності виникнення і розвитку народної музичної творчості та її основні етапи розвитку і зв'язку з історією розвитку суспільства.

Метою викладання навчальної дисципліни «Українська музична народна творчість» є:

- виховати естетично розвинуту особистість;
- ознайомити з історичним аспектом розвитку музичної народної творчості: володіння знаннями з основ фольклору та етапи його розвитку;
- сприяти вихованню творчого інтересу, любові до народної творчості свого народу;
- виховати бережливе ставлення до народної творчості, як до джерела професійної музики;
- навчити творчо застосовувати отримані теоретичні знання в практичній діяльності.

Основними завданнями самостійної роботи студентів у процесі вивчення дисципліни «Українська музична народна творчість» – підготувати майбутнього професійного вчителя музики: виховати естетично розвинуту особистість; ознайомити з історичним аспектом розвитку музичної народної творчості: володіти знаннями з основ фольклору та етапи його розвитку; сприяти вихованню творчого інтересу, любові до народної творчості свого народу; виховати бережливе ставлення до народної творчості, як до джерела

професійної музики; навчити творчо застосовувати отримані теоретичні знання в практичній діяльності.

У процесі самостійної роботи студенти повинні:

знати :

- історичні закономірності формування народної творчості;
- зразки народної творчості;
- етнографічні райони України;
- роль фольклору в професійній музиці;
- основні етапи розвитку народної музичної творчості;
- основні фольклорні жанри.
- види музичної народної творчості;
- основних збирачів народних пісень;
- видатних фольклористів;
- композиторів, які звертались до народної пісні;
- фольклорні жанри;
- конкретні фольклорні зразки.

вміти :

- робити самостійний аналіз фольклорного твору;
- використовувати спів для ознайомлення з народно-пісенними традиціями;
- демонструвати на уроках музики твори народної творчості, а також класичні обробки народних пісень;
- організовувати дитячі ігри, вокальні ансамблі, ансамблі та оркестри народних інструментів у позакласній роботі;
- впізнавати зразки народної музики;
- визначати на слух конкретний фольклорний зразок;
- характеризувати основні риси фольклорного жанру;
- здійснити міжпредметні зв'язки з іншими дисциплінами;
- впізнавати зразки народної музики в грамзаписах, інструментальному чи вокальному виконанні;
- робити цілісний аналіз конкретного зразка народної музики.

Загальні положення щодо виконання самостійної роботи

- Розвиток напрямку самостійної підготовки студентів до опанування навчальними дисциплінами професійно орієнтованого циклу є важливим для професійної підготовки в навчальних закладах. Зміст навчальної дисципліни «Українська музична народна творчість» визначено в її робочій навчальній програмі. Вивчення дисципліни передбачає засвоєння теоретичного матеріалу та щоденну самостійну роботу. Інформативну частину навчання складають: перелік рекомендованої літератури до вивчення питань курсу, завдання та теми до самостійної роботи і методичні рекомендації до її виконання.
- Особливе значення мають відвідування концертів, ознайомлення з найрізноманітнішою фольклорною літературою різних жанрів, слухання музики, перегляд відеозаписів концертних програм різних за віком фольклорних колективів, безпосередня практична – участь у фольклорному колективі.
- Самостійна робота студентів по вивченню відповідної дисципліни включає вивчення теоретичних основ курсу згідно тематичного плану за конспектами лекцій та рекомендованою літературою, самостійне опрацювання окремих розділів навчальної програми, конспектування теоретичних питань індивідуальних домашніх завдань, написання реферату.
- Пошук джерел, літератури потрібно розпочинати в бібліотеці з каталогами. За способами та структурою групування бібліотечних записів існують кілька видів каталогів, серед них найбільш поширеними є: алфавітний, системний, предметний. Відповідно до виду каталога необхідну літературу можна знайти в алфавітному порядку автора книги, за змістом документів за галузями знань, за алфавітом назв предметів, про які йде мова. Існують каталоги регіональні, в яких зібрана література певного регіону, різновидом їх є краєзнавчі каталоги.
- У бібліотеках існують каталоги періодичних видань, нотної літератури, матеріали звукозаписів, Інтернет – каталоги.

- Матеріали опрацьованої літератури можуть бути використані для написання самостійної письмової роботи. Спершу необхідно вибрати тему наукової роботи. Наступним етапом є дослідницька робота: складання плану, аналіз, систематизація та вивчення літератури.
- При складанні списку літератури слід дотримуватися сучасних вимог до оформлення використаної літератури. Якщо у викладеному тексті використовуються цитати, то цитований матеріал слід взяти в лапки і в посиланнях вказати номер джерела зі списку літератури та сторінку, з якої взято текст для цитати.
- З метою кращого засвоєння студентами матеріалу з предмету «Українська музична народна творчість», слід одночасно засвоювати історіографічний матеріал, що сприяє цілісному висвітленню історії розвитку фольклору, всебічній характеристиці жанрів народно-поетичної та музичної творчості.

Зміст і структура самостійної роботи

Тема 1. Формування і розвиток народного епосу на Україні

1. Історичні закономірності формування народної музики.
2. Билини XII-XIX ст. та їх музичні особливості.
3. Думовий епос XVI-XVII ст.
4. Професіоналізація етнічних співців-кобзарів, лірників.
5. Історичні пісні (козацькі, гайдамацькі, опришківські).
6. Історичний розвиток стрілецьких пісень.

Тема 2. Фольклорні жанри

1. Лірико-епічні пісні (родинно-побутові, весільні, про жіночу долю, про кохання, пісня-романс, колискові пісні).
2. Історичні (козацькі, чумацькі, кріпацькі, бурлацькі рекрутські).
3. Жартівливі, гумористичні, сатиричні та жартівливо-танцювальні пісні та коломийки.
4. Народна інструментальна музики та народні танці.

Тема 3. Пісні календарно-обрядового циклу

1. Зимовий цикл. Художні особливості ігрових циклів колядної пісенності. Колядки і щедрівки. Маланка.
2. Масничні пісні, проводи масниці.
3. Розвиток весняного циклу пісень (гагілки, гаївки, маївки, русальні пісні).
4. Літньо-осінній цикл (купальські пісні, зажинкові або обжинкові, косарські та гребовицькі пісні).

Тема 4. Український дитячий музичний фольклор

1. Особливості дитячого фольклору.
2. Українська ігрова пісня.
3. Народний театр.

Тема 5. Музичний фольклор в системі сучасної культури

1. Використання народного мелосу у творчості професійних композиторів.
2. Дослідники українського фольклору.
3. Народні пісні літературного походження.

Тема 1. Формування і розвиток народного епосу на Україні

Під час самостійного опрацювання теми, студенти повинні звернути увагу на вивчення таких питань: виникнення і формування найдавніших жанрів народного епосу. Билинний епос, який зародився в період розквіту Київської Русі кінець X – початок XI ст. і класифікується на легендарно-героїчні, богатирські, історичні, побутово-пригодницькі, побутово-сатиричні, казково-фантастичні та лірико-драматичні. У билинах «Новгородського циклу», що склався в період розквіту в XII – XIV ст. відображені риси торговельного міста: вічові зібрання, кулачні бої, «піри» торгових гостей. Відомі виконавці билин – Щегольонок, батько і син Рябініни, Марія Крюкова.

Слід звернути увагу на думовий епос, що зародився на межі XV – XVI ст. у часи запеклої боротьби українського народу проти турецької і кримськотатарської навали, також проти поневолення пансько-шляхетською Польщею. Вони діляться на думи невольницькі, соціально-побутові та

моралістичного характеру. Кобзарі та лірники на Україні для захисту своїх прав на існування об'єднувалися у цехи та братства. У 1652 році виданий Універсал про утворення музикантського цеху Богданом Хмельницьким.

Найдавніші українські народні історичні пісні постали в основному в XVI –XVII ст. – це козацькі, гайдамацькі, опришківські пісні – про незламність, стійкість і вірність Батьківщині. У XVIII ст. на Україні зародились гайдамацькі повстання, Коліївщина (1768), Опришківський рух ХУІІІ ст.

У XIX ст. на Україні посилюється антикріпосницька боротьба, повстанський рух селян проти кріпосницького гніту та панської сваволі. Відповідно з цими історичними подіями народ створював пісні про свріх героїв, серед них: «Пісня про Байду», «За Сибіром сонце сходить», та пісні про опришка Довбуша. Поряд з цим варто виокремити пісні солдатські, жовнірські. Особливе місце займають стрілецькі пісні, які відзеркалюють п'ять (1915-1920) героїчних років визвольної боротьби. Серед них «Гей, видно село», «Гей ви Стрільці Січовії», «Ой у лузі червона калина», «Їхав стрілець на війноньку», «Зажурились галичанки» та багато інших. До повстанських пісень відносяться пісні визвольного Руху-Опору УПА, серед них: «Ой у лісі на полянці», «Там на горі на Маківці», «Йшли селом, йшли селом партизани», «Вже вечір вечоріє» (Ах лента за лентою...).

Музичні приклади

Билини – «Про Іллю Муромця», «Как во городе да стольно Киевском», «Ай река, река».

Думи – «Плач невольників», «Маруся Богуславка», «Козак Голота», «Втеча трьох братів із города Азова», «Бідна вдова і три сини».

Історичні та козацькі пісні – «Пісня про Байду», «Ой Морозе, Морозенку», «Ой на горі да женці жнуть», «Розлилися круті бережечки» (Ой у лузі червона калина), «Зажурилась Україна», «Не дивуйтеся добрії люди» (присв. Максиму Кривоносу), про Данила Нечая «Ой з-за гори високої», про Коваленка «Ой у неділю рано пораненьку», про Кармалюка «За Сибіром сонце сходить», також про Максима Кривоноса «Максим, козак Залізняк», козацька

«Засвістали козаченьки». Пісні про Довбуша «Ой, попід гай зелененький» та «Послухайте люди добрі» (дума).

Соціально-побутові пісні

Чумацькі – «Було літо, було літо», «Над річкою бережком», «Ой горе тій чайці», «Гуляв чумак на риночку».

Бурлацькі – «Ох і не стелися хрещатий, барвінку», «Та забілили сніги», «Та нема в світі гірш нікому», «Ой наступає та чорна хмара» (пісня голоти).

Солдатські, жовнірські – «Берут мене й у солдати», «Як ми прийшла карта» (рекрутська), «Чорна рілля ізорана» (жовнірська).

Стрілецькі пісні – «Їхав стрілець на війноньку» сл. Р.Купчинського муз. М.Гайворонського, «Зажурились галичанки» сл. і муз. Р. Купчинського, «Як з Бережан до Кадри» сл. і муз. Р.Купчинського, «Заквітчали дівчатоньки» сл і муз Р.Купчинського, «Засумуй, трембіто» сл. і муз. Р. Купчинського, «Ой там при долині» сл. Р. Купчинського, муз. М.Гайворонського, «Ой видно село» сл. і муз. Л.Лепкого, «Гей, ви, хлопці січовії» сл. Сотника, муз. К.Гутковського, «Човник хитається» сл. і муз. Р. Купчинського, «Маєва нічка» сл. і муз Л.Лепкого, «Журавлі» (Видиш, брате, мій) сл. Б.Лепкого, муз. Л.Лепкого, «Коли ви вмирили» сл. і муз. М.Гайворонського, «Мав я раз дівчиноньку чепурненьку» сл. і муз Р.Купчинського, «Ішов відважний гайовий» сл. і муз. Л.Лепкого.

Повстанські пісні – «Десть там далеко на Волині», «Ой, у лісі на полянці», «Україні слава», «Йшли селом, йшли селом партизани», «Вже вечір вечоріє» (ах, лента за лентою набої подавай), «Про Олену Степанівну», «Черемшино, черемшино» (сл. поета Бояслава Дяченка), «Подай дівчино руку на прощання».

Урочисті та пісні-гімни: «Ще не вмерла Україна» (муз. М.Вербицького, сл. П.Чубинського, С.Даниловича), «За Україну!» (муз. Я.Ярославенка, сл. М.Вороного), «Ми гайдамаки» (муз. Л.Лепкого, сл. О.Маковея), «Гей, там на горі, Січ іде» (муз. К.Трильовського, сл. К.Обуха), «Засяло сонце золоте» (муз. М.Гайворонського сл. А.Лотоцького), «Ой, у лузі червона калина» (муз.М.Гайворонського, сл. С.Чарнецького), «Не пора, не пора» (муз. Д.Січинського, сл. І.Франка), «Чом, чом, земле моя» (муз. Д.Січинського, сл. К.Малицької).

Індивідуальне завдання:

Запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону: повстанські, упівські та історичні пісні (3 – 5 прикладів).

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Формування і розвиток жанрів народного епосу, розповідь про події у героїчних народних піснях, думах, поемах;

2. Найдавніші билини XII – XIX ст. та їх музичні особливості: хто такі «скоморохи», «сказателі»; на яких інструментах вони грали і про що оспівували;

3. Охарактеризувати період розквіту билинного епосу Київської Русі «кінець X – початок XI ст.»; дати характеристику билин легендарно-героїчних, богатирських, історичних, побутово-пригодницьких, побутово-сатиричних, казково-фантастичних та лірико-драматичних (музичні приклади);

4. Зробити аналіз творів «Билина про Вольгу і Микулу», «Слово о полку Ігоревім», охарактеризувати їх виконання;

5. Проаналізувати билини «Новгородського циклу», які склалися у період розквіту в XII – XIV ст., у яких відображені риси торговельного міста: вічові зібрання, кулачні бої, «піри» торгових гостей і хвальба про багатства (музичні приклади).

6. Хто з професійних композиторів використав образ народного героя у своїй опері «Садко»? На якому музичному інструменті грав Садко?

7. Дати характеристику дум, які зародилися на межі XV – XVI ст. у часи запеклої боротьби українського народу проти турецької і кримськотатарської навали та проти поневолення пансько-шляхетською Польщею (до кожного періоду дати назви дум);

8. В чому відмінність дум: невольницьких, соціально-побутових та дум моралістичного характеру (музичні приклади).

9. Думовий епос XVI – XVII ст., загальна характеристика.

10. Охарактеризувати кобзарський епос: професіоналізацію етнічних співців-кобзарів, лірників.

11. Кобзарські цехи, кобзарські братства та створення музикантського цеху Богданом Хмельницьким у 1652 році.
12. Козацькі історичні пісні – про незламність, стійкість і вірність Батьківщині козака, який потрапив у полон до турків (музичні приклади);
13. Проаналізувати період XVIII ст. на Україні, коли відбувалися гайдамацькі повстання, Коліївщина (1768); Опришківський рух XVIII ст. (музичні приклади).
14. Дати характеристику солдатських жовнірських і рекрутських пісень, їх відмінність.
15. Історичний розвиток стрілецької та повстанської пісні, їх роль у визвольній боротьбі (музичні приклади).

Література

1. Баран Т. Пісні Бендерівського краю / Т. Баран. – вид. : Таля смт. Брошнів. – Калуш, 2006. – 103 с.
2. Бобикевич О. Співаник УПА Борці за волю України / О. Бобикевич. – Львів : Меморіал, 1992. – 189 с.
3. Гіщинський Г. За волю України (повстанські пісні) / упоряд. Г.Гіщинський – Волинська обл. друкарня. – Луцьк, 2002. – 316 с.
4. Гіщинський Є. (упор.) Гей, там на горі, Січ іде... / упоряд. Г.Гіщинський. – Луцьк. : Родовід, 1992. – 111 с.
5. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А.Іваницький. – К.: Музична Україна, 1990. – 333 с.
6. Іваницький А. Хрестоматія з українського музичного фольклору (навчальний посібник) / А.Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 520 с.
7. Історія української музики / ред. упоряд. Т.Булат, М.Гордійчук, С.Грица, М.Загайкевич, І.Зінків – К. : Наукова думка, 1989. – Т.1, 2, 3. – 445 с., 463 с., 421 с.
8. Колесса Ф. Мелодії українських народних дум / Ф.Колесса. – К. : Наукова Думка, 1969. – 586 с.
9. Кирдан Б. Народні співці-музиканти на Україні / Б.Кирдан А.Омельченко. – К. : Музична Україна, 1980. – 179 с.
10. Китова С. Родовід пісні. Малоросійские песни Михайла Максимовича (1827) та їх сучасні записи /. – Черкаси : Брама, 2004. – 222 с.
11. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX–XX ст. / Л.Кияновська. – Чернівці : Книги XXI, 2007. – 424 с.
12. Лисенко М. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая / М.Лисенко. – К. : Музична Україна, 1978. – 94 с.

13. Ой у лузі червона калина. (Пісні українських Січових Стрільців). – Львів : Світ, 1990. – 180 с.
14. Погребенник Ф. Наша дума наша пісня : Нариси-дослідження / Ф.Погребенник. – К. : Музична Україна, 1991. – 207 с.
15. Ревунов Г. Пісні патріотичні та ліричні / Г. Ревунов. – Київ: вид. Центр «Просвіта», 2004. – 175 с.

Тема 2. Фольклорні жанри

Під час самостійного опрацювання теми слід звернути увагу на вивчення таких питань: ліричні пісні – один з найпопулярніших жанрів музичної народної творчості. Серед народної лірики значну цінність становлять ліричні пісні, які пов'язані з соціальними явищами і змальовують класову боротьбу народу, його протест проти гноблення. Серед суспільно-побутових творів особливо виділялись пісні козацькі, антикріпосницькі, чумацькі та інші.

До соціально-побутового фольклору належать чумацькі, бурлацько-наймитські та заробітчанські пісні. Чумацькі пісні виникли та існували на Україні у XV – XIX ст.; Бурлацтво було поширене в XVI – XVIII ст., ними ставали найчастіше селяни, які тікали від кріпосницької неволі. У другій половині XIX – на початку XX ст. наймитська тема стає провідною

Родинно-побутовий цикл охоплює найважливіші події і явища родинного життя селян, їх погляди, мораль. У них немає чітко виражених «трудових сюжетів», але зображення подій ведеться на фоні трудового життя, що надає їм життєвої правдоподібності.

Родинно-побутову лірику умовно можна поділити на пісні про кохання, про жіночу долю, вдовині та сирітські, колискові.

Весільні пісні відносяться до родинно-побутових обрядів, які склалися за феодальної доби і мали соціально-естетичну функцію. Субота: запрошення на весілля, коровай, гільце, розплітання коси, гумористичні передирки між дружками, світилками і боярами. Неділя: шлюб, посад. Прихід молодого з боярами, прощання молодої з родиною та прихід молодої додому молодого, понеділок: у домі свекрухи. Серед весільних пісень чимало тужливих – прощання з подругами, життя у сварливої свекрухи. У цикл весільних пісень вклинювалось багато сатирично-іронічних, жартівливих пісень. Їх співали в різних весільних ситуаціях.

Колискові пісні входять до родинно-побутового циклу. У них оспівуються маленькі звірята, пташки, комашки. Вони співаються під час заколисування дитини і характер співу спокійний, лагідний, повільний.

Пісні про кохання відбили високі моральні якості трудової молоді. Щирість, довір'я, взаємоповага, радість кохання, гіркота вимушеної розлуки, туга за коханою, зрада – основні мотиви, що проймають ці пісні. За своєю художністю, проникнення в глибину людської душі, задушевністю, мелодійністю пісні про кохання сягають вершин світової співаної поезії.

У піснях циклу про жіночу долю йдеться переважно про нещасливе одруження, вони пройняті глибоким смутком, журбою. Також доля матері, особливо матері-вдови, є однією з найпоширеніших тем у ліричних піснях. У піснях зображувалась також і сирітська доля – поневір'яння у наймах. У сирітських піснях багато туги, скорботи.

До ліричних пісень відносяться пісні-романси та пісні-балади, темою яких ставали гірка туга нареченої, убитий на війні козак, осміяні почуття довірливої дівчини, прокльони свекрухи тощо.

Значну частину пісенної спадщини українського народу становлять жартівливі й гумористичні жартівливо-танцювальні пісні та коломийки. В них у дотепній формі розповідалось про дивовижні пригоди, висміювались хвальковиті люди, недотепи, брехуни, ледарі тощо. Народ дошкульно глузував з тих, хто за будь-яку ціну прагнув стати багатим. Жартівливо-танцювальні пісні та коломийки супроводжувались танцювальними рухами (елементами).

До народно-інструментальної музики належать троїсті музики, народні оркестри, що виконують твори фольклорної тематики.

До циклу українських народних танців належать – «Гопак», «Козачок», «Метелиця». Сюжетні танці «Швець», «Увиванець», «Плескач», «Тропотянка», «Гуцулка», «Аркан» та інші.

Музичні приклади

Пісні про кохання – «Зашуміла ліщинонька», «На городі верба рясна», «Ой при лужку, при лужку», «Якби мені не тиночки», «Сонце низенько», «У сусіда хата біла», «Козак од'їжджає», «Ой у полі три криниченьки», «Тече річка невеличка», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Ой на гору козак воду носить», «Гаю, гаю зелен розмаю», «Ой на горі сніг біленький», «По садочку ходжу».

Родинно-побутові пісні – «Ой вербо, вербо», «Червона ружа трояка», «Піють півні, піють другі», «Ой з-за гори кам'яної», «Ой пряду, пряду», «Мала мати одну дочку», «На поточку-м прала», «Лугом іду, коня веду», «Чорономорець, матінко», «Ой у полі могила», «Ой хмелю ж мій хмелю».

Жартівливі та сатиричні пісні – «Бодай ся когут знудив», «Дівка в сінях стояла», «Дощик, дощик», «За городом качки пливуть», «Ой джигуне, джигуне», «Ой дівчино шумить гай», «Ой піду я до млина», «Ішов козак потайком», «Од Києва до Лубен», «Кину кужіль на полицю», «Заспіваймо пісню веселеньку», «Ой під вишнею», «Сіяв мужик просо», «Ой за гаєм, гаєм», «Била мене мати березовим прутом», «Казав мені батько». Коломийки: «Як зачую коломийку», «А я собі заспіваю».

Пісні-балади – «Ой не ходи Грицю, та на вечорниці», «Ой на горі жито», «Козака несуть», «Ой за гаєм зелененьким».

Народні романси – «Ой не світи місяченьку», «Сонце низенько», «Там, де Ятрань круто в'ється», «Ой ти, дівчино зарученая», «Місяць на небі», «Не питай, чого в мене заплакані очі», «Ой на горі сніг біленький», «Чорні брови, карі очі», «Їхава козак за Дунай», «Віють вітри, віють буйні», «Дивлюсь я на небо», «Скажи мені правду», «Нащо мені чорні брови».

Українські народні танці – «Гопак», «Козачок», «Метелиця». Сюжетні: «Швець», «Увиванець», «Плескач», «Тропотянка», «Гуцулка», «Аркан» та інші.

Індивідуальне завдання:

Запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону: колискові, весільні, родинно-побутові пісні (3 – 5 прикладів).

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Лірико-епічні пісні – загальна характеристика (музичні приклади).
2. Соціально-побутовий цикл: чумацькі та бурлацькі пісні (приклади пісень).
3. Про що оспівується в наймитських та в заробітчанських піснях, який характер співу? (музичні приклади).
4. Родинно-побутовий цикл – загальна характеристика (музичні приклади).
5. Дати характеристику пісень про кохання, про жіночу долю(музичні приклади).
6. Вдовині, сирітські та колискові пісні – зробити музичний аналіз та знати приклади пісень (музичні приклади).
7. Родинно-побутовий обряд – весілля. Проаналізувати фрагменти цього дійства і дати музичні приклади тужливих, сатирично-іронічних та жартівливих пісень.
8. Дати характеристику колискових пісень, вміти їх співати (музичні приклади).
9. Які високі моральні якості відбито в піснях про кохання. Дати характеристику, використовуючи музичні приклади.
10. У яких піснях йдеться про нещасливе одруження, про долю матері-вдови, сирітські пісні (музичні приклади).
11. До яких пісень відносяться пісні-романси та пісні-балади, їх характеристика, яка між ними відмінність? (музичні приклади).
12. Яка тематика використана в жартівливих і гумористичних жартівливо-танцювальних піснях та коломийках? Дати характеристику їх характеристику (музичні приклади).
13. Перечислити назви українських народних інструментів, народні колективи: ансамблі, оркестри. Чому існує назва «троїсті музики», в чому її ознака?
14. Охарактеризувати українські народні танці, дати їх музичну характеристику, враховуючи регіони України.

Література

1. Барська З. Барви української народної пісні. Хрестоматія / З. Барська. – Тернопіль, 2004. с.
2. Вербець О. Манько В. Обряди і страви святок / О. Вербець. – Львів, 2003.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу (етнографічний нарис) / О. Воропай. – К. : Веселка, 1980. – Ч.1, 2. – 464 с., 448 с.
4. Дмитрієва Т. Заспіваймо пісню веселеньку. (Пісенник) / Т.Дмитрієва. – К. : Музична Україна, 1979. – 124 с.
5. Грає оркестр народних інструментів. – Київ, 2005.
6. Грицай М. Українська народно-поетична творчість / М. Грицай. – К. : Вища школа, 1985. – 357 с.
7. Дей О. Народно-пісенні жанри / О. Дей. – К. : Музична Україна, 1977. – 106 с.
8. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А. Іваницький. – К. : Музична Україна, 1990. – 333 с.
9. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина I. / Упоряд. та ред. А.Іваницький. – К., 2005. – 480 с.
- 10.Квітка К. Українські народні мелодії. Частина II. [Коментар] / К.Квітка. – К., 2005. – 383 с.
- 11.Пономарьов А. Українська минувшина / А. Пономарьов. – К.: Либідь, 1993.
- 12.Правдюк М. Українська народна фольклористика / М. Правдюк. – К.: Музична Україна, 1976. – 236 с.
- 13.Українські народні пісні / наспівані Д.Яворницьким / упоряд. вступ. М. Олійник – Шабровська. – К.: Музична Україна, 1990. – 456 с.
- 14.Яринко Л. Звичаї українського весілля / Л. Яринко. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2007. – 48 с.

Тема 3. Пісні календарно-обрядового циклу

Календарна обрядовість виникла і розвивалась на основі виробничої діяльності людини. Календарно-обрядова пісня поділялась на певні тематично-художні цикли, які супроводжували: зимові, весняно-літні та осінні етапи роботи. Вона веде початок ще від первіснообщинного ладу. Обряди і фольклорні твори, які їх супроводжували, були пов'язані з реальними турботами селянина і таким чином виконували життєво важливі функції. Народна творчість, що супроводжувала обряди щорічно з певною послідовністю дістала назву «календарно обрядовою».

Серед жанрів української обрядової пісенності широкої популярності набули колядки та щедрівки. Вони зародилися ще в добу язичництва. Колядки приваблювали своїм поетичним величанням і магічним пророкуванням

майбутнього. Пізніше обряд колядування було приурочено до Різдва, а народні тексти змінювались церковними текстами.

Звичаї колядування та щедрювання на Україні проходили в цілому за однаковим розпорядком. Спочатку різдвяні коляди, вертепи (шопки), потім щедрівки, Маланки. Вертеп, це своєрідний театр про народження Христа, де дійовими особами є пастушки, три царі, Ірод, чорт. Кожен з них має певні ролі. Обряд Меланка також дійство, тільки жартівливого змісту.

Весна з давніх-давен у слов'янських народів вважалася першим річним святом. У деяких місцевостях України співати веснянки починали тоді, коли вперше кували зозуля, в інших – коли прилітала вівсянка. Загалом веснянки починали співати на початку березня. У цей день із тіста пекли пташок, яких називали «жайворонками», діти носили це печиво по селу і співали веснянки. В українських хороводах, танкових весняних піснях змальовувалося ставлення трудящої людини до пробудження природи. Особливо це видно з композицій виконання хороводів «Просо», «Огірочки», «Мак», «Качурик», «Подольночка», «Журавель», «Білоданчик», «Воротар». На західноукраїнських землях подібні пісні називали гаївками, їх водять біля церкви на Великдень.

Свято Івана Купала припадало в ніч з 23 на 24 червня. Записи XIX – початку XX ст. засвідчують що і в давнину, вбирали дерево, вербу чи берізку вінками, стрічками, дівчата плели й одягали вінки на голову, водили хоровод круг уквітчаного дерева, а хлопці тим часом стрибали через вогонь. Подекуди під час купальських свят робили чоловіче і жіноче опудало, які називали по різному – Іваном і Купалою або Кострубоньком і Мареною, і навколо них водили ігри. Серед купальських пісень збереглися пісні «Іван да Мар'я», «На Івана на Купала» та ін.

Обряд русалії припадає на кінець травня – початок червня. У цей період весна переходила в літо. Святкування русального обряду відоме у східних слов'ян ще з XI – XII ст. так званий «Семик» або русальний тиждень, чи «Зелені свята», це було свято квітів і зелені. Русалки – це істоти, що ніби живуть в озерах та ріках, а в русальний день виходять із води, ховаються в житі, або лісах, гойдаються на гілках. Їх називали Мавки, Нявки або «лоскотухи».

Вони могли оберігати людину від хвороби, а поле від стихії. Тому люди прагнули вшанувати русалок, задобрити. У «кличальну неділю» обтикали стріху хати гілками клену чи верби, які мали від подвір'я відганяти злих духів, різні напасті. На Правобережній Україні поширеною була обрядова гра «Тополя», що виконувалася під час русального тижня. Уквітчану з вінком на голові дівчину водили по селу, співаючи: «Стояла тополя край чистого поля...».

Жнивварські пісні відносяться до літньої пори збирання врожаю. До жнив селянин готувався старанно, дотримуючись із сивої давнини звичаїв та обрядів. Початок жнив починався урочисто. На поле хлібороби виходили цілими сім'ями, чисто одягнені, з паляницею. Господар, стоячи на схід сонця і скинувши шапку, промовляв: «Дай Боже, час добрий і пору, а в доброму здоров'ї пожать, та й на той рік дождать». Перший сніп приносили додому, ставили на покуті, де він стояв до закінчення жнив.

Весь цикл жнивварських пісень за змістом, часом виконання і супроводженням обряду можна поділити на такі групи: 1) зажинкові, які співались на початку жнив; 2) жнивні – виконувані під час жнив; 3) обжинкові – ті, що співалися по закінченню жнив, під час обряду «завивання бороди», плетення вінка і вітання господаря. Тематика зажинкових пісень, яких дійшло до нас небагато. Цей процес початку жнив тривав недовго. Це здебільшого твори-побажання, щоб добре працювалося, щоб жінці були здоровими і господар буде багатим. Основним мотивом жнивних пісень є змалювання виснажливої праці, нарікань на не щасливу долю бідняка. Найкраще зберігся цикл обжинкових пісень, які оспівували закінчення тривалої, важкої праці, радість зібраного врожаю. У багатьох місцевостях України обжинки супроводжувались театралізованим обрядом і піснями. Жінці залишали на ниві кущ жита, який називався «спасовою бородою» або «бородою», підв'язували його, нагинали колоски на схід сонця до землі, прикрашали польовими квітами і стрічками. Дожинаючи ниву, сплітали з найповніших колосків вінок, одягали на голову найвродливішої дівчини, яку величали «княгинею», і з піснями йшли до двору господаря.

До жнивварських пісень відносять також косарські та гребовецькі пісні; в них є багато спільного за тематикою, образною системою та ритмікою.

Музичні приклади

Календарно-обрядові пісні.

Зимовий цикл:

До святого Миколая – «Ой хто, хто Миколая любить».

Коляди – «Ішов Івасьо», «Ой в садку, садку», «Ой в ліску, ліску», «Бог Предвічний», «Нова радість стала», «Стань Давиде», «Во Вифлеємі», «Добрий вечір тобі».

Щедрівки – «Ой сивая тая зозуленька», «По горі, горі павоньки ходять», «Ой на річці на Йордані» (Злетілися всі святії), «Ой у саду, саду», «Ой у полі плужок оре».

Меланка – «Нині Малані завтра Василя», «Наша Мелані в Дністрі була», «Васильчику».

Веснянки (хороводи) – «Благослови, мати», «А вже весна», «Вийди, вийди, Іванку», «А ми просо сіяли», «Десь тут була Подоляночка», «Огірочки»; «Мак», «Ой у перепілки».

Купальські пісні – «Марена» (Кругом Миреноньки ходили дівоньки); «На Івана та й на Купала».

Жнивварські та гребарські – «Прилетіла перепілонька», «Вийшли в поле косарі», «Ой літає соколونько».

Індивідуальне завдання:

Запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону: колядки, щедрівки, Меланки, веснянки, гаївки, жнивварські (3 – 5 прикладів).

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Виникнення і розвиток календарно-обрядової пісні, обряди – їх загальна характеристика.

2. Зимовий цикл – колядки та щедрівки, як жанр української обрядової пісенності (музичні приклади)

3. Художні особливості ігрових циклів колядної пісенності. Вертеп – своєрідний театр про народження Христа (музичні приклади).
4. Щедрівки, та їх основна тематика. Дійство «Меланка», охарактеризувати цей обряд (музичні приклади).
5. Загальна характеристика весняного циклу: заклички, гаївки, гагілки, маївки, весняні хороводи (музичні приклади).
6. Свято Івана Купала – чим воно відзначається, якими традиціями (музичні приклади).
7. Дати характеристику обряду русалії – для чого обтикали стріху хати гілками клену чи верби? Що таке «Тополя»?
8. Жниварські пісні – дати повну характеристику даного обряду. Висвітлити групи на які поділяється дійство (музичні приклади).
9. Косарські та гребовецькі пісні (музичні приклади).

Література

1. Бервецький З. Благослови мати – весну зустрічати / З. Бервецький. – Дрогобич. : Відродження, 1991. – 40 с.
2. Вербець О. Манько В. Обряди і страви святков / О.Вербець В.Манько. – Львів, 2003.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу (етнографічний нарис) / О. Воропай. – К. : Веселка, 1980. – Ч.1, 2. – 464 с., 448 с.
4. Гордійчук М. Перлини української народної пісні (пісенник) / М.Гордійчук. – К. : Музична Україна. – 1991. – 382 с.
5. Завальнюк А. Українські літні обряди та пісні (навчальний посібник) / А.Завальнюк. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 303 с.
6. Земцовський Н. Мелодика календарних пісень / Н. Земцовський. – Л. : Музика, 1975.
7. Іваницький А. Хрестоматія з українського музичного фольклору : навчальний посібник / А. Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 520 с.
10. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина І. / Упоряд. та ред. А.Іваницький. – К., 2005. – 480 с.
11. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина ІІ. [Коментар]. – К., 2005. – 383 с.
12. Музичний фольклор із Полісся у записах Ф.Колесси та К.Мошинського / упоряд., вступ. ст. С.Грици. – К. : Музична Україна, 1995. – 432 с.
13. Майданська С. Ой радуйся земле. Колядки та щедрівки для старшого дошкільного та молодшого віку / упоряд. С.Майданська. – К. : Веселка, 1990. – 16 с.

14. Українські народні пісні / наспівані Д.Яворницьким / упоряд. вступ. М.Олійник – Шабровська. – К.: Музична Україна, 1990. – 456 с.
15. Шумада Н. Закувала зозуленька. Українська народна поетична творчість / Н. Шумада. – К. : Веселка, 1998. – 509 с.

Тема 4. Український дитячий музичний фольклор

Під час самостійного опрацювання теми студенти повинні звернути увагу на вивчення таких питань: особливості дитячого фольклору; українська ігрова пісня; становлення українського музично-драматичного театрального мистецтва.

Українська дитяча народна культура представлена двома пластами – фольклором, виконуваним дорослими для дітей та фольклором, виконуваним самими дітьми. Такий поділ аргументується насамперед тим, що від самого народження дитини, музично-естетичне та етнонаціональне виховання повністю залежить від батьків та родичів, а також від культури, яка її очолює. У цей період формується її емоційний та розумовий розвиток, мовленнєва та музична інтонація і лексика. Через те, пісні, виконувані дорослими для дітей, відіграють основоположну для майбутніх поколінь етнопедагогічну функцію. Власне, дитячий фольклор, за своєю природою, є постійно скерованим на самопоглиблення та самоудосконалення потреб дитини.

Українська ігрова пісня має таку цікаву і важливу для музично-драматичного жанру властивість, як влучність характеристик образів при лаконізмі вираження, а виконання ряду пісень супроводжується мімічною грою (вираженістю). Візьмемо дитячу гру-пісню «Дід». Той, хто її виконує мусить перевтілитися у старенького дідуся і показати його жестами – трохи злого, пришелепуватого, із важким мішком за плечима. Або трудові пісні-ігри «Мак», «Просо», «Льон» та ін. – мають своєрідну музичну пантоміму, що послідовно відтворюють усі стадії трудового процесу – сіяння, вирощування і збирання.

У становленні українського музично-драматичного театрального мистецтва велику роль відігравали різні види і жанри народнопісенної і танцювальної творчості, народні ігри та видовища. Навіть ранні їх зразки (ігри, хороводи, веснянки, купальські пісні...) виявляють характерні для

театрального жанру яскраву сюжетність і конкретність змісту. Багатьом народним пісням характерна діалогічність у розбудові художньої форми...

Саме ці особливості музичного фольклору засвідчують прагнення народу розкривати за допомогою мелодії та елементів дійства зміст гри, обряду, подавати характеристики тих або інших персонажів. Нерозривний зв'язок усіх елементів первісного синкретичного музично-драматичного мистецтва в подальшому розвитку зумовив одну з типових національних рис українського музичного театру. У багатьох веснянках, піснях купальського циклу присутній зародок «сценічних біографій героїв, і відтворення діалогу, натяки на реквізит, антураж...».

Вертепна (різдвяна) драма – одна із форм українського музичного театру. Ляльковий театр – вертеп, що означало печера, балка зі старослов'янської мови. Він відтворював дійство у печері поблизу Йорданського міста Вифлеєм де народився Ісус Христос. А про існування вертепу на території України вже вкінці XIV ст. Є конкретніші історичні свідчення – польський історик і письменник Ізопольський бачив у Савищах (на Київщині) вертепну скриню з написом: «Року Христосового 1591 збудований». Вертепну драму виставляли на Різдвяні свята. Український вертеп виявляє зв'язок із білоруською «Батлейкою» і російською «Петрушкою» і польською «Шопкою» (яселками).

І.Франко писав, що «вертеп повстав, без сумніву, з комбінації релігійної різдвяної драми, витісненої з церковної огорожі на міську площу і зовсім світської лялькової гри», звертаючи увагу на своєрідне поєднання двох далеких, щодо змісту і характеру жанрів. М.Лисенко вбачав у вертепній драмі початкову форму української опери.

До українського музичного театру можна віднести комічне дійство «Меланка», де дійовими особами є Василь, Меланка, Коза, Циганка, Господар і Господиня. Дійство проходить з виконанням музичних пісень-ролей цих персонажів та коляд на Старий Новий Рік (Василія 13 січня).

Музичні приклади

Дитячий фольклор:

Колискові – «Котику сіренький», «Ой, спи, дитя, колишу тя», «Ой ти, коте, не гуди», «Ой ходить сон коло вікон».

Забавлянки – «Тосі, тосі, лапці», «Одна ніжка, тупоче», «Печу, печу хлібчик».

Небелиці – «Танцювала риба з раком», «Був собі журавель» (безконечна).

Музичні вставки до ігор – «Ой летіла зозуленька», «Ой на горі мак», «Корольок».

Заклички – «Вигрій, вигрій, сонечко», «Іди, іди дощику». Промовки – «Равлику-Павлику».

Колядки – «Коляд, коляд, колядниця», «Щедрик-ведрик».

Веснянки-гаївки – «А вже весна скресла», «Ходить жучок по долині», «Десь тут була Подоляночка», «Царівна».

Індивідуальне завдання:

Запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону: колискові, забавлянки, веснянки, гаївки (3 – 5 прикладів).

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Український дитячий музичний фольклор – загальна характеристика.
2. Колискові, забавлянки (музичні приклади).
3. Безкінечна пісня, пісні-небелиці, пісні-казки та пісні з казок (музичні приклади).
4. Українська народна ігрова пісня як початок музично-драматичного жанру (музичні приклади).
5. Вертепна (різдвяна) драма – одна із форм українського музичного театру: основні персонажі, хід дійства, виконання пісень, коляд. Історія виникнення (музичні приклади).
6. Комічне дійство «Маланка» – дати загальну характеристику самій дії та персонажам-виконавцям (музичні приклади).

Література

1. Бервецький З. Благослови мати – весну зустрічати / З.Бервецький. – Дрогобич. : Відродження, 1991. – 40 с.
2. Вербець О. Манько В. Обряди і страви святка / О.Вербець. – Львів, 2003
3. Воропай О. Звичаї нашого народу /етнографічний нарис / О.Воропай. – К. : Веселка, 1980. – Ч.1, 2. – 464 с., 448 с.
4. Гордійчук М. Перлини української народної пісні (пісенник) / М. Гордійчук. – К. : Музична Україна. – 1991. – 382 с.
5. Земцовський Н. Мелодика календарних пісень / М.Земцовський. – Л. : Музика, 1975.
6. Іваницький А. Українська народна музична творчість / І.Іваницький. – К. : Музична Україна, 1990. – 333 с.
7. Іваницький А. Хрестоматія з українського музичного фольклору (навчальний посібник) / А.Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 520 с.
8. Пилип'юк Г. Пісенне джерельце: Пісні / Г.Пилип'юк. – Косів, 2007.
9. Смоляк Олег Український дитячий музичний фольклор. Підручник-хрестоматія для викладачів та учнів. Вип. І. / упоряд. О.Смоляк. – Тернопіль : Лілея, 1998. – 80 с.
- 10.Шумада Н. Закувала зозуленька. Українська народна поетична творчість / Н.Шумада. – К. : Веселка, 1998. – 509 с.

Тема 5. Музичний фольклор в системі сучасної культури

Під час самостійного опрацювання теми студенти повинні звернути увагу на вивчення таких питань: використання народного мелосу у творчості професійних композиторів; дослідники українського фольклору; народні пісні літературного походження.

Зачатки професійної інструментальної музики на Україні та використання у ній народної пісні й танцю зв'язані з існуванням в українських містах музикантських цехів. Цехові об'єднання ремісників за професійною ознакою з'являються на Україні ще у XVI ст. За таким же принципом утворюються цехи музикантів-виконавців – інструменталістів та майстрів музичних інструментів. У репертуарі цехових музикантів головне місце займали народні пісні й танці. Цехові музиканти також самі складали пісні – „цехові” які мали деякі нові ладово-інтонаційні і ритмічні особливості, що йшли від танцю і маршу, від інструментальної музики. Не тільки в репертуарі цеховиків, а й у міському домашньому музикуванні були розповсюджені обробки народних пісень у супроводі торбана, бандури, гуслів, а пізніше гітари

або фортепіано. У друкованих збірниках російських народних пісень другої половини XVIII ст. є також і українські пісні. Зустрічаються українські пісні і серед різних жанрів та уривків з опер. Як тематичний матеріал використано українську народну пісню в «Российской симфонии на украинские напевы» невідомого автора. Концерти Веделя споріднені з мелодіями «Їхав козак за Дунай», «Повій вітре на Україну». Прекрасні обробки народних пісень створили Єдлічка Алоїд В'ячеславович (1819–1893), Антон Коціпінський, Михайло Адамович Завадський, Владислав Іванович Заремба (1833 –1902).

Народна музична культура була джерелом для таких видатних творів українських композиторів XIX і початку XX ст. як «Запорожець за Дунаєм» Гулака Артемівського, «Вечорниці» Ніщинського, опери «Наталка Полтавка» та «Тарас Бульба» і численні хори і романси М. Лисенка, хорові твори Леонтовича, Друга симфонія «Хустина» Ревуцького, Симфонічна поема «Воз'єднання» Б.Лятошинського, опера «Богдан Хмельницький» К.Данькевича та багато інших. Опери «Ніч перед Різдом», «Майська ніч» Р.Корсакова, «Сорочинський ярмарок» Мусорського, «Черевички» П. Чайковського.

Перші записи української народної музики припадають на кінець XVII ст. Ряд українських пісень із мелодіями були надруковані у збірниках російських пісень В.Трутовського (1776-1795pp.), а також І.Прача й М.Львова (1790р).

Значно пізніше російський композитор О.Аляб'єв зробив обробки для співу в супроводі ф-но чимало українських пісень, які в 1834 році вийшли окремим виданням. Перше наукове дослідження про музичну будову українських мелодій написав видатний російський композитор, критик і вчений О.Серов. У 1861 році він надрукував у журналі «Основа» під назвою «Музика південно-руських пісень». М.В.Лисенко надрукував сім випусків по 40 номерів у кожному народних пісень у власних обробках для голосу з фортепіано, 120 хорових, коляди, щедрівки, купальські та весільні пісні, два віночки веснянок, ігрові та танцювальні мелодії. Фундаментальну теоретичну працю «Руська народна музика, російська і українська, в її будові мелодичній і ритмічній і відмінності її від основ сучасної гармонічної музики» – створив видатний вчений і композитор Петро Сокальський. Значний вклад у вивчення української

народної музики внесли українські фольклористи Ф.Колесса, К.Квітка, М.Грінченко, З.Василенко, О.Правдюк, Гошовський та інші. Філарет Колесса присвятив свої праці героїчному епосу і ритміці народних пісень.

К.Квітка видав кілька науково-коментованих збірників народних мелодій, ряд праць про тематику й особливості стилю фольклору. Творчість М.Скорика у багатьох творах позначена впливом гуцульського фольклору. Своєрідне переломлення Закарпатського і гуцульського фольклору відчутне у творчості Євгена Станковича.

Дослідники українського фольклору. Так М.Гоголь, крім активного використання у своїх творах українського фольклору, виступає із відомою статтею «Про малоросійські пісні, видані М.Максимовичем» (1827).

Активізація збирання і вивчення української народної творчості в останній третині ХІХст. насамперед пов'язана з іменами відомих вчених: О.Подебні, М.Драгоманова, М.Сумцова, П.Житецького, І.Франка, І.Рудченко і М.Лисенко. Народна творчість кінця ХІХ – початку ХХ ст. помітна на фольклористичній творчості І.Франка, В.Гнатюка, Ф.Колесси. У цей період у збирацьку і видавничу діяльність включились передові українські письменники – П.Грабовський, Леся Українка, М.Коцюбинський а також Б.Грінченко, Д.Яворницький, В.Перетц та ін. В повоєнний період з посиленою енергією до них приєдналися такі відомі дослідники як М.Сумцов, А.Лобода, А.Кримський, К.Квітка, В.Гнатюк, М.Возняк. У 1993 році в системі Академії наук УРСР (тоді: Української Академії наук) було створено Інститут історії матеріальної культури, де фольклористів було об'єднано в окрему групу. Систематично стали видаватися спеціальні журнали, вісники, наукові дослідження та записи народної творчості. У 1944 р. Інститут народної творчості та мистецтва (з червня 1942 р.) було реорганізовано в Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. У повоєнний період в українській фольклористиці з'явилася ціла плеяда талановитих учених, серед них: О.Дей, Г.Сухобрус, І.Березовський, Н.Шумада, П.Лінтур та ін.

Пісні літературного походження – це твори поетів, що фольклоризувалися або співаються в народі на мелодії професійних

композиторів з незначними змінами і міцно увійшли в свідомість широких мас. Окремі зразки цього різновиду пісенності в усному побутуванні втратили імена авторів. Пісні та романси літературного походження в українській народній творчості посідають значне місце. Важливим чинником фольклоризації літературних пісень і віршів є їх музичний супровід, створення до них мелодії, яка б відповідала традиційним формам народного мелосу, чи добір мелодії із уже відомих зразків. Часто народ переробляє мелодію уже з відомого композитора. Найдавніші зразки українських народних пісень, знайдених наприкінці XVII – XVIIIст., які своєю тематикою, образами, символікою, словесно-зображальними засобами свідчать про те, що вони в своїй першооснові були творами літератури. Зокрема, про Семена Климовського як автора пісні «Їхав козак за Дунай» висловлені різні здогадки; Збірник пісень Г.Сковороди «Сад божественних песней», де поміщені його відомі як народні пісні «Всякому городу нрав і права» та «Стоїть явір над водою». У XIX ст. українська народна творчість особливо збагачується піснями літературного походження. Так, на слова І. Котляревського з «Наталки Полтавки» створені такі пісні – «Віють вітри, віють буйні», «Де згода в сімействі», «Чого вода каламутна», «Сонце низенько», «Ой я дівчина Полтавка». Музику пісень з «Наталки Полтавки» обробляли такі диригенти та композитори, як А. Барсицький, А. Єдлічка, М. Васильєв, І.Озаркевич, але особливої популярності ці твори набули з музикою М. Лисенка. Варто назвати ще такі знакові пісні з театральних п'єс як В. Александрова «Ой не ходи Грицю та й на вечорниці»; С.Писаревського «Де ти бродиш, моя доле»; Є. Гребінки «Очи черные» та ін. Значної популярності набули в народі пісні на слова Т.Шевченка «Заповіт», «Думи мої, думи мої...», «Зоре моя вечірняя», «Плавай, плавай, лебеденько», «Нащо мені чорні брови...», «Така її доля». Важливу роль у створенні музики до «Кобзаря» відіграли М.Лисенко, К.Стеценко та Я.Степовий. До поезії Т.Шевченка зверталися і російські композитори, зокрема М.Мусоргський, П.Чайковський, С.Рахманінов.

Широку популярність здобули пісні: на слова С. Руданського «Повій, вітре, на Україну...»; на слова Л. Глібова «Стоїть гора високая» (перша її назва

«Журба»); на слова М.Петренка «Дивлюсь я на небо», «Де Крим за горами»; на слова і музику В.Забіли «Не щебечи, соловейко»; на слова і музику М.Устияновича «Верховино, світку ти наш».

Чимало пісень та романсів відомі на слова невідомих авторів XIX – початку XX ст., серед них «Там, де Ятрань круто в'ється», «За Сибіром сонце сходить», «Дівчино кохана здорова була», «Не питай чого в мене заплакані очі», «Місяць на небі, зіроньки сяють».

Виявленням і вивченням пісень літературного походження в українському фольклорі, часто займалися І.Срезневський М.Петров, В.Перетц, П.Житецький, В.Данилов, І.Франко, В.Гнатюк, Ф.Колесса, М.Возняк, В.Щурат, Ю.Яворський. У 1978 р. Інститут мистецтвознавства, фольклору і етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР видав збірник «Пісні літературного походження» – черговий том серії «Українська народна творчість», який укладено з кращих пісень і романсів літературного походження. У ньому подано понад 500 пісень і романсів, переважно з мелодіями, від зразків невідомих авторів із рукописних співаників кінця XVII ст. до популярних пісень сучасних поетів і композиторів, використано як опубліковані джерела, так і архівні матеріали та записи останнього часу.

Музичні приклади

Пісні літературного походження на слова:

Семена Климівського «Їхав козак за Дунай».

Григорія Сковороди «Всякому городу нрав і права», «Стоїть явір над водою».

І. Котляревського з «Наталки Полтавки»: «Віють вітри, віють буйні», «Де згода в сімействі», «Чого вода каламутна», «Сонце низенько», «Ой я дівчина Полтавка».

В. Александрова «Ой не ходи Грицю та й на вечорниці».

С. Писаревського «Де ти бродиш, моя доле».

Є. Гребінки «Очи черные».

Т. Шевченка «Заповіт», Думи мої, думи мої...», «Зоре моя вечірняя», «Плавай, плавай, лебеденько», «Нащо мені чорні брови...», «Така її доля».

Степана Руданського «Повій, вітре, на Україну...».

Л. Глібова «Стоїть гора високая» (перша її назва «Журба»).

М. Петренка «Дивлюсь я на небо», «Де Крим за горами».

Слова і музика В. Забіли «Не щибечи, соловейко».

Слова і музика М. Устияновича «Верховино, світку ти наш».

Пісні невідомих авторів – «Там, де Ятрань круто в'ється», «За Сибіром сонце сходить», «Дівчино кохана здорова була», «Не питай, чого в мене заплакані очі», «Місяць на небі, зіроньки сяють».

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Період зародження цехових музикантів, їх діяльність.
2. Репертуар цехових музикантів.
3. Яке місце займали обробки народних пісень і під який супровід вони виконувались у XVI – XVII ст.?
4. Чи були опубліковані українські пісні у друкованих збірниках другої половини XVIII ст.
5. Чи зустрічаються українські пісні і серед різних жанрів та уривків з опер.
6. Дати характеристику використання українських пісень XVIII ст. у своїх творах композиторами: Ведель, Єдлічка Алоїд, Антон Коціпінський, Михайло Завадський, Владислав Заремба.
7. Що являлося джерелом для видатних творів українських композиторів XIX і початку XX ст. (Гулака-Артемовського, Ніщинського, М.Лисенка, М.Леонтовича, Ревуцького, Б.Лятошинського, К.Данькевича, Р.Корсакова)?
8. У якому журналі надрукував перші записи української народної музики російський композитор, критик і вчений О.Серов у 1861 році.

9. М.Лисенко – його обробки творів для для голосу з фортепіано; ігрові та танцювальні мелодії; колядки, щедрівки, купальські та весільні пісні, два віночки веснянок, ігрові та танцювальні мелодії (дати інформацію друку).

10. Дати характеристику українським фольклористам, які внесли великий вклад у вивчення української народної музики, зокрема Ф.Колесса, К.Квітка, М.Грінченко.

11. Вплив гуцульського фольклору на творчість Мирослава Скорика та Євгена Станковича.

12. Дослідники фольклору ХІХ століття.

13. До якого періоду належать дослідники фольклору – П.Грабовський, Леся Українка, М.Коцюбинський а також Б.Грінченко, Д.Яворницький В.Перетц?

14. Де і коли фольклористів України було об'єднано в окрему групу?

15. Коли було реорганізовано фольклористів в Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР?

16. Фольклористи повоєнного періоду.

17. Пісні літературного походження – значення цієї назви.

18. Найдавніші зразки українських народних пісень, знайдених наприкінці ХVІІ – ХVІІІст. (назви пісень).

19. Народні пісні з театральних п'єс (назви пісень).

20. Пісні на слова Т. Г. Шевченка (назви пісень).

21. Композитори, які звертались до поезії Т.Шевченка.

22. Хто з фольклористів займався виявленням і вивченням пісень літературного походження?

23. Коли і ким було видано перший збірник «Пісні літературного походження»?

Література

1. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А.Іваницький. – К. : Музична Україна, 1990. – 333 с.
2. Іваницький А. Хрестоматія з українського музичного фольклору (навчальний посібник) / А.Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 520 с.
3. Історія української музики / ред. упоряд. Т.Булат, М.Гордійчук, С.Грица, М.Загайкевич, І.Зінків – К. : Наукова думка, 1989. – Т.1, 2, 3. – 445 с., 463 с., 421 с.
4. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина І. / упоряд. та ред. А.Іваницький. – К., 2005. – 480 с.
5. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина ІІ. [Коментар] / К.Квітка. – К., 2005. – 383 с.
6. Нариси з історії української думки. – К. : Мистецтво, 1964. – Ч.1,2.
7. Погребенник Ф. Наша дума, наша пісня : Нариси-дослідження / Ф.Погребенник. – К. : Музична Україна, 1991. – 207 с.
8. Правдюк О. Шевченко і музичний фольклор України / О.Правдюк. – К. : Наукова думка, 1966. – 236 с.
9. Юзефчик О. Діяльність кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української музичної фольклористики кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. (Наукове видання) / О.Юзефчик – К., 2004. – 200 с.

Джерела

1. Барська З. Барви української народної пісні. Хрестоматія / З.Барська. – Тернопіль, 2004. с.
2. Баран Т. Пісні Бендерівського краю / Т.Баран. – вид. : Таля смт. Брошнів. – Калуш, 2006. – 103 с.
3. Бобикевич О. Співаник УПА Борці за волю України / О.Бобикевич. – Львів : Меморіал, 1992. – 189 с.
4. Боффи Г. Большая энциклопедия музыки / Г.Боффи. – М. АСТ : Астрель, 2007. – 413 с.
5. Вербець О. Манько В. Обряди і страви святка / О. Вербець. – Львів, 2003.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу (етнографічний нарис) / О. Воропай. – К. : Веселка, 1980. – Ч.1, 2. – 464 с., 448 с.
7. Гошовський І. У истоков народной музыки славян / І.Гошовський. – М. : Советский композитор, 1971.
8. Грає оркестр народних інструментів. – Київ, 2005.
9. Грицай М. Українська народно-поетична творчість / М.Грицай. – К. : Вища школа, 1985. – 357 с.
10. Гіщинський Г. За волю України (повстанські пісні) / упоряд. Г.Гіщинський – Волинська обл. друкарня. – Луцьк, 2002. – 316 с.
11. Гіщинський Є. (упор.) Гей, там на горі, Січ іде... / упоряд. Г.Гіщинський. – Луцьк. : Родовід, 1992. – 111 с.

12. Дей О. Народно-пісенні жанри / О. Дей. – К. : Музична Україна, 1977. – 106 с.
13. Дмитрієва Т. Заспіваймо пісню веселеньку. (Пісенник) / Т.Дмитрієва. – К. : Музична Україна, 1979. – 124 с.
14. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А.Іваницький. – К. : Музична Україна, 1990. – 333 с.
15. Іваницький А. Хресоматія з українського музичного фольклору (навчальний посібник) / А.Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 520 с.
16. Історія української музики / ред. упоряд. Т.Булат, М.Гордійчук, С.Грица, М.Загайкевич, І.Зінків – К. : Наукова думка, 1989. – Т.1, 2, 3. – 445 с., 463 с., 421 с.
17. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина I. / Упоряд. та ред. А.Іваницький. – К., 2005. – 480 с.
18. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина II. [Коментар] / К.Квітка. – К., 2005. – 383 с.
19. Кияновська Л. Галицька музична культура. ХІХ–ХХ ст. / Л. Кияновська Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 424 с.
20. Колесса Ф. Музикознавчі праці / Ф.Колесса. – К.: Наукова думка, 1970.
21. Колесса Ф. Мелодії українських народних дум / Ф.Колесса. – К. : Наукова Думка, 1969. – 586 с.
22. Кирдан Б. Народні співці-музиканти на Україні / Б.Кирдан А.Омельченко. – К. : Музична Україна, 1980. – 179 с.
23. Китова С. Родовід пісні. Малоросійские песни Михайла Максимовича (1827) та їх сучасні записи / . – Черкаси : Брама, 2004. – 222 с.
24. Лисенко М. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая / М.Лисенко. – К. : Музична Україна, 1978. – 94 с.
25. Лужний В. Народна пісня в школі / В.Лужний. – Івано-Франківськ : Плай, 1996. – 88 с.
26. Майданська С. Ой радуйся земле. Колядки та щедрівки для старшого дошкільного та молодшого віку / упоряд. С.Майданська. – К. : Веселка, 1990. – 16 с.
27. Музичний фольклор з Полісся у записах Ф.Колесси та К. Мошинського / упоряд., вступ. сл. С.Грица. – К. : Музична Україна, 1995. – 432 с.
28. Нариси з історії української думки. – К.: Мистецтво, 1964. Ч.1, 2.
29. Ой у лузі червона калина. (Пісні українських Січових Стрільців). – Львів : Світ, 1990. – 180 с.
30. Ой у полі три тополі. Збірник історичних пісень / В.Савчук. – Івано-Франківськ, 2003. – 101 с.
31. Погребенник Ф. Наша дума наша пісня : Нариси-дослідження / Ф.Погребенник. – К. : Музична Україна, 1991. – 207 с.
32. Пилип'юк Г. Пісенне джерельце: Пісні / Г.Пилип'юк. – Косів. : Писаний Камінь, 2007. – 216 с.
33. Пономарьов А. Українська минувшина / А.Пономарьов. – К.: Либідь, 1993.

34. Правдюк М. Українська народна фольклористика / М. Правдюк. – К.: Музична Україна, 1976. – 236 с.
35. Ревунов Г. Пісні патріотичні та ліричні / Г.Ревунов. – Київ: вид. Центр «Просвіта», 2004. – 175 с.
36. Українські народні пісні / наспівані Д.Яворницьким / упоряд. вступ. М. Олійник – Шабровська. – К.: Музична Україна, 1990. – 456 с.
37. Шумада Н. Закувала зозуленька. Українська народна поетична творчість / Н. Шумада. – К. : Веселка, 1998. – 509 с.
38. Юзефчик О. Діяльність кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української музичної фольклористики кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. (Наукове видання) / О.Юзефчик – К. : 2004. – 200 с.
39. Яринко Л. Звичаї українського весілля / Л.Яринко. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2007. – 48 с.

Індивідуальні завдання:

- ✓ *Реферати*
- ✓ *Запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону*

Теми рефератів:

1. Думовий епос ХVІ-ХVІІ ст.
2. Історичний розвиток стрілецьких пісень.
3. Особливості дитячого фольклору.
4. Народні пісні літературного походження.

Запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону.

- 5 балів – записати нотами зі словами, вміти заспівати (5прикладів);
- 4 бали – запис літературний текст, вміти відтворити на інструменті (4прикладі);
- 3 бали –вміти записати на диктофон (3 приклади)

Спів музичних прикладів

- 5 балів – спів напам'ять: точний нотний текст, виразна дикція, чиста інтонація (5 прикладів);
- 4 бали – спів з нот за допомогою інструмента (4прикладі);
- 3 бали – не зовсім точний нотний текст, не точна інтонація, ритм (3прикладі).

Методи контролю самостійної роботи

Поточний контроль проводиться на практичних заняттях для перевірки рівня підготовки студента, відносно виконання конкретного матеріалу. Контроль проводиться у вигляді: усного опитування, контрольних робіт (тестів), спів музичних прикладів народного фольклору, індивідуальних завдань (реферати, запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону).

Підсумковий контроль – залік (*виставляється за результатами поточного контролю*)

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Усне опитування

- 5 балів – студент демонструє глибокі знання програмного матеріалу основної та додаткової літератури з дисципліни. Вміє відмінно ілюструвати музичні приклади передбачені навчальною програмою.
- 4 бали – студент демонструє глибокі знання програмного матеріалу та основної літератури з дисципліни. Деякі практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані недостатньо. Ілюстрування музичних прикладів виконано з помилками.
- 3 бали – студент демонструє посередні знання програмного матеріалу основної літератури з дисципліни. Практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані недостатньо. Ілюстрування музичних прикладів виконано з помилками.
- 2 бали – студент демонструє дуже слабкі знання програмного матеріалу. Ілюстрування музичних прикладів відсутнє, або часткове. Усі виконані завдання містять грубі помилки.

Контрольна робота (тести)

- 5 балів – якщо правильно виконано 10 завдань;
- 4 бали – якщо правильно виконано 8-9 завдань;
- 3 бали – якщо правильно виконано 5-7 завдань, тобто майже 50 %;
- 2 бали – якщо правильно виконано менше як 50% завдань.

Реферат

- 5 балів – виконані всі вимоги до написання й захисту реферату: визначена проблема й обґрунтована її актуальність; зроблений аналіз різних точок зору на проблему; сформульовані висновки; тема розкрита повністю, витриманий обсяг; дотримані вимоги до зовнішнього оформлення;
- 4 бали – виконані всі формальні вимоги до написання й захисту реферату: витриманий обсяг; дотримані вимоги до зовнішнього оформлення; проблема визначена але не достатньо обґрунтована її актуальність; зроблений короткий аналіз різних точок зору на проблему; сформульовані висновки; тема розкрита достатньо повно;
- 3 бали – основні вимоги до написання реферату та його захисту виконані, але при цьому допущені деякі недоліки: необґрунтовано актуальність проблеми; висновки не чіткі; наявні певні неточності у викладенні матеріалу. Вимоги щодо оформлення виконано;
- 2 бали – основні вимоги до реферату та його захисту виконані, але при цьому допущені недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу, відсутня логічна послідовність у судженнях, не витриманий обсяг реферату, є недоліки в оформленні;
- 1 бал – є істотні відступи від вимог реферування, зокрема: тема реферату не розкрита; допущені фактичні помилки в його змісті; під час захисту відсутній висновок.

Спів музичних прикладів

- 5 балів – спів напам'ять: точний нотний текст, виразна дикція, чиста інтонація (5 прикладів);
- 4 бали – спів з нот за допомогою інструмента (4 приклади);
- 3 бали – не зовсім точний нотний текст, не точна інтонація, ритм (3 приклади).

Запис музичних прикладів старовинних пісень свого регіону

- 5 балів – записати нотами зі словами, вміти заспівати 5 прикладів;
- 4 бали – запис літературний текст, вміти відтворити на інструменті 4 приклади;
- 3 бали – записати на диктофон 3 приклади.

Шкала оцінювання

успішності з навчальної дисципліни, вивчення якої закінчується заліком

Універсальна шкала	Національна шкала	Шкала ЕКТС
90–100	зараховано	A
80–89	зараховано	B
70–79	зараховано	C
60–69	зараховано	D
50–59	зараховано	E
26–49	незараховано	F X
1–25	незараховано	F

Критерії оцінювання засвоєння студентами навчального матеріалу з дисципліни « Українська народна музична творчість »

Оцінка	Характеристика критеріїв оцінювання
«A» «зараховано» 90–100 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний досконало. Студент проявив глибокі знання програмного матеріалу основної та додаткової літератури з дисципліни. Вміє відмінно ілюструвати музичні приклади передбачені навчальною програмою. Якість виконання оцінена кількістю балів, близькою до максимальної.
«B» «зараховано» 80–89	Теоретичний зміст курсу засвоєний відмінно. Студент проявив повне знання програмного матеріалу та основної літератури з дисципліни. Вміє відмінно ілюструвати музичні приклади передбачені навчальною програмою. Якість виконання оцінена кількістю балів, близька до максимальної.

<p>«С» «зараховано» 70–79</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний добре. Студент проявив глибокі знання програмного матеріалу та основної літератури з дисципліни. Деякі практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані недостатньо. Ілюстрування музичних прикладів виконано добре. Деякі види завдань виконані з помилками.</p>
<p>«Д» «зараховано» 60–69</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний в об'ємі програмного матеріалу. Необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом. Недостатнє уміння ілюструвати музичні приклади. Більшість завдань передбачених навчальною програмою виконано, деякі з них містять помилки.</p>
<p>«Е» «зараховано» 50–59</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний частково. У студента виявлено прогалини у знаннях основного програмного матеріалу. Недостатнє уміння ілюструвати музичні приклади. Більшість з передбачених навчальною програмою завдань виконано дуже слабо. Якість їх оцінена кількістю балів близька до мінімальної.</p>
<p>«FX» «незараховано» 26–49</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, виявлено суттєві прогалини у знаннях основного програмного матеріалу, невміння розкрити зміст теми. Неточності в ілюструванні музичних прикладів. Більшість з передбачених навчальною програмою завдань не виконано і оцінена мінімальною кількістю балів.</p>
<p>«F» «незараховано» 1–25</p>	<p>Теоретичний зміст курсу незасвоєний. Студент не проявив знання програмного матеріалу. Невміння ілюструвати музичні приклади. Усі виконані завдання містять грубі помилки і оцінена мінімальною кількістю балів.</p>

Форми контролю успішності студентів

Семестр	Усне опитування	Контр. робота	Спів муз. прикладів	Реферат	Збір муз. матеріалу	Залік
10	+	+	+	+	+	+